

*До разової спеціалізованої ради ДФ 58.053.059
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
(46027, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса 2)*

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора, доцента кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького **Торічного Олександра Володимировича** про дисертаційне дослідження **Окаєвич Анастасії Валеріївни** на тему «**Педагогічні умови формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів Збройних Сил України**», що подане на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка» зі спеціальності 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)

1. Ступінь актуальності обраної теми та зв'язок із планами відповідних галузей науки.

Виклики, що постають перед сектором безпеки, в умовах сьогодення обумовлюють проблематику підвищення вимог до рівня компетентності офіцерського корпусу, а саме їх здатності ефективно виконувати службово-бойові завдання в умовах відбиття збройної агресії росії. Наведений аргумент вказує на необхідність модернізації професійної підготовки майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах, що в поєднанні із сучасними вимогами військової освіти забезпечить здатність майбутніх офіцерів ефективно управляти підлеглим особовим складом в умовах впливу психотравмувальних чинників, зберігати витримку та концентрацію під час ухвалення управлінських рішень.

Першочерговим завданням військової освіти є розробка теоретичних та методичних засад удосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів та їх реалізація в освітньому процесі вищих військових навчальних закладів. З

огляду на зниження результативності професійної підготовки майбутніх офіцерів через використання традиційних методів до навчання та виховання військовослужбовців перед викладачами постає проблема упровадження інноваційних підходів в освітній процес курсантів, що забезпечить їх готовність до виконання завдань за призначенням.

Зокрема, саме вищий військовий навчальний заклад є осередком формування необхідних особистісних та професійних якостей майбутнього офіцера через реалізацію методологічних підходів та спеціально створених умов, які сприятимуть вищезазначеному, та, окрім впливу на рівень формування компетентності майбутнього офіцера, беззаперечно вливатимуть на формування психологічної стійкості та готовності майбутніх офіцерів до майбутньої військово-професійної діяльності, основою якої виступає емоційно-вольова стійкість майбутнього офіцера.

Таким чином, можемо констатувати, що піднята у дисертаційному дослідженні Окаєвич Анастасії Валеріївни наукова проблема є актуальною та, безумовно, відповідає викликам сьогодення.

Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану наукової та науково-організаційної діяльності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка в межах науково-дослідницької роботи «Теоретичні й методичні засади професійної діяльності та підготовки фахівців соціономічних професій» (№ 0123U104172), а також наукової та науково-технічної діяльності Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного в межах науково-дослідницької роботи «Формування емоційно-вольової стійкості офіцерів засобами тренінгових технологій» (№ 0121U110537). Тему затверджено вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 4 від 23.11.2021 р.).

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій сформульованих у дисертаційному дослідженні не викликає сумніву, адже

забезпечується належною теоретичною базою, ґрунтовним вивченням та критичним аналізом наукових праць.

На нашу думку, доречним є використання Анастасією Окаєвич статистичних методів дослідження, що забезпечило проведення відповідних етапів експерименту на належному рівні, у тому числі перевірку ефективності педагогічних умов формування емоційно-вольової стійкості майбутніх офіцерів Збройних Сил України та структурної моделі формування емоційно-вольової стійкості майбутніх офіцерів Збройних Сил України, що передбачає опанування визначеною властивістю курсантами за роками навчання.

Проведений аналіз тексту дисертації та змісту публікацій А. Окаєвич дає підстави підтвердити наукову достовірність викладених авторкою результатів. Здобувачкою сформульоване власне бачення досліджуваної проблеми через опрацювання значного масиву джерел (328 найменувань, із них 41 – іноземними мовами). Поряд з тим, варто відзначити наукову обґрунтованість загальних висновків та висновків до кожного розділу, а також наявність у змісті тексту дисертації таблиць і рисунків (18 таблиць та 6 рисунків), які полегшують сприйняття матеріалу.

Дисертанткою створений авторський алгоритм наукових пошуків, що поєднує у собі вміле та коректне використання сучасних методів дослідження, а саме: *теоретичних* – аналіз філософської, психологічної та педагогічної літератури з проблеми дослідження; аналіз навчальних стандартів, освітніх програм, навчальних планів і програм та інших нормативних документів, які пов'язані з професійною підготовкою майбутніх офіцерів Збройних сил України – для визначення стану досліджуваної проблеми на сучасному етапі; *загальнонаукових* – аналіз, узагальнення, класифікація, систематизація, порівняння, співставлення – для уточнення змісту та характеристики емоційно-вольової стійкості майбутніх офіцерів Збройних сил України й визначення компонентів, критеріїв і показників; педагогічного моделювання – для обґрунтування методичних та теоретичних основ побудови структурної моделі формування емоційно-вольової стійкості у курсантів в процесі професійної підготовки у вищих військових навчальних закладах); *емпіричних* – педагогічне

спостереження, анкетування й тестування – для узагальнення педагогічного досвіду й обґрунтування педагогічних умов формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів Збройних сил України у вищих військових навчальних закладах; констатувальний та формувальний педагогічний експеримент – для визначення рівнів сформованості емоційно-вольової стійкості курсантів вищих військових навчальних закладів); *статистичних* – методів математичної статистики (F-критерію Фішера) – для кількісної та якісної обробки отриманих результатів педагогічного експерименту.

3. Нові факти, одержані здобувачем. Відзначимо, що у результаті проведеного дослідження дисертанткою *вперше* теоретично обґрунтовано сукупність педагогічних умов, які позитивно впливають на формування у майбутніх офіцерів емоційно-вольової стійкості у процесі навчання у вищих військових навчальних закладах (стимулювання мотивації та активізація пізнавальної активності майбутніх офіцерів до опанування професійними знаннями й вміннями; розвиток професійної суб'єктності майбутніх офіцерів та формування культури суб'єкт-суб'єктної взаємодії у ВВНЗ; упровадження тренінгових технологій формування емоційно-вольової стійкості майбутніх офіцерів). Позитивно оцінюємо побудовану й експериментально перевірену структурну модель формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах. Нам імponує те, що здобувачка уточнила сутність таких понять як «емоційно-вольова стійкість», «емоційно-вольова стійкість майбутніх офіцерів» та «тренінгові технології формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів», а також охарактеризувала компоненти (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний) та конкретизувала критерії (ціннісно-мотиваційний, когнітивно-практичний, діяльнісно-оцінний) емоційно-вольової стійкості майбутніх офіцерів за трьома рівнями (низький, середній, достатній). Схвалюємо діагностувальний інструментарій для оцінювання стану сформованості емоційно-вольової стійкості майбутніх офіцерів. Було з'ясовано, що у ході наукового пошуку подальшого розвитку набули методичні й практичні засади використання тренінгових технологій для формування емоційно-вольової стійкості у

майбутніх офіцерів під час професійної підготовки у вищих військових закладах освіти.

Результативність проведення експериментальної роботи, що дозволяє прогнозувати ефективність упровадження в професійну підготовку майбутніх офіцерів педагогічних умов та структурної моделі формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів, підтверджується отриманими експериментальними результатами. Так, перевірка ефективності упровадження в професійну підготовку майбутніх офіцерів педагогічних умов та структурної моделі формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів засвідчила, що учасники експериментальної групи систематично виявляли кращі показники формування емоційно-вольової стійкості за всіма компонентами. Загальний рівень сформованості емоційно-вольової стійкості наприкінці дослідження в контрольній групі зріс з 3,2 до 3,3 балів, тоді як в експериментальній групі – зростання відбулось від 3,2 до 3,6 балів, що вказує на різницю даних в 0,3 бала. За усередненими даними зміни в кількості курсантів контрольної групи з достатнім рівнем сформованості емоційно-вольової стійкості відбулися з 22,41 % до 29,31 %, а в експериментальній групі – з 31,67 % до 56,67 %, в той час як кількість курсантів із середнім та низьким рівнями в експериментальній групі суттєво зменшилась. Такі результати свідчать про зростання якості військової освіти та підтверджують ефективність і доцільність запропонованих інновацій.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та методичні рекомендації повністю обґрунтовані та подані авторкою у дисертаційному дослідженні та публікаціях. Основні положення та результати дослідження обговорювались та були схвалені на міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях. Результати дослідження обговорювались та отримали схвалення на засіданнях та науково-методичних семінарах кафедри соціальної роботи та менеджменту соціокультурної діяльності Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, а також кафедри поведінкових наук та військового

лідерства Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (2020–2024 рр.).

5. Значення отриманих автором результатів для науки і практики.

Аналіз дисертаційного дослідження Окаєвич А. В. засвідчує, що наукова праця здобувачки є науково виваженою, має беззаперечне практичне значення, яке полягає в упровадженні у професійну підготовку майбутніх офіцерів тренінгової програми «Емоційно-вольова стійкість майбутнього офіцера». Авторкою було розроблено науково-методичні матеріали, які містять інноваційні форми і методи, що підвищує якість освітнього процесу, а також підготовлено у співавторстві навчально-методичні посібники «Тренінгові технології у навчанні та вихованні військовослужбовців»; «Основи військової педагогіки (у таблицях, схемах, діаграмах, світлинах)»; «Теорія та методика військово-педагогічного процесу»; «Основи психологічного консультування військовослужбовців». Відзначаємо, як вагомий практичний результат те, що Анастасія Валеріївна удосконалила методику організації професійної підготовки курсантів у вищих військових закладах освіти шляхом розробки методичних і практичних матеріалів для формування в них емоційно-вольової стійкості під час вивчення навчальних дисциплін «Соціально-психологічні технології управління військовими колективами», «Організація морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил)», «Внутрішньо-комунікаційна робота у частинах (підрозділах)», «Сучасні методики психодіагностики військовослужбовців», «Військова девіантологія», «Психолого-педагогічні аспекти діяльності військового керівника», «Психологія кризових станів» та «Етика професійної діяльності військового керівника», «Психологічна підготовка особового складу» та впродовж усіх занять з дисципліни «Тренінгові технології в навчанні та вихованні військовослужбовців». Крім того, вдосконалено практичну підготовку під час польових виходів («Курс психологічної підготовки та тактичної медицини», «Курс формування команди», «Розвиток військового лідерства» та «Курс антистресової підготовки особового складу»). Основні положення, методичні та практичні висновки, джерельна база дисертаційного дослідження можуть бути

корисними для науково-педагогічних працівників, які здійснюють професійну підготовку майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах.

Результати дисертаційного дослідження Окаєвич А. В. впроваджено в освітній процес в освітній процес Інституту Військово-Морських Сил НУ «ОМА» (м. Одеса), Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (м. Львів), Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Київ), Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба (м. Харків), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (м. Тернопіль).

6. Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Текст дисертації чітко структурований, цілісний та завершений. Дисертація складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (328 найменувань, із них 41 – іноземними мовами) і додатків (8 на 79 сторінках). Загальний обсяг дисертаційної роботи – 318 сторінок, з них основний текст – 174 сторінки.

Розділи дисертації логічно завершені, містять висновки, які відповідають змісту та поставленим завданням. Анастасія Окаєвич на достатньому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, її актуальність, визначила мету, завдання, об'єкт, предмет, аргументувала використання обраних методів дослідження.

У першому розділі – **«Формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах як педагогічна проблема»** – авторка здійснила глибокий аналіз сучасних філософських, психологічних і педагогічних джерел проблеми та категоріально-термінологічної системи дослідження. Дисертанткою з'ясовано, що емоційно-вольова стійкість майбутніх офіцерів – це інтегративна властивість особистості, що формується в процесі військово-професійної підготовки в спеціально створеному освітньому середовищі ВВНЗ, належний

рівень сформованості якої забезпечує успішне виконання навчальних та службово-бойових завдань в умовах впливу психотравмувальних чинників.

Дослідницею акцентовано увагу на сутності емоційно-вольової стійкості майбутніх офіцерів, а також вказано її структуру, що розглядається як інтеграція психофізіологічної, когнітивної, емоційної, вольової, діяльнісної та рефлексивної підструктур. Як позитивне, відзначимо ґрунтовний аналіз проведений авторкою щодо особливостей процесу формування емоційно-вольової стійкості майбутніх офіцерів у вищому військовому навчальному закладі як обов'язкової складової їхньої психологічної готовності до виконання службово-бойових завдань, що охоплює емоційно-вольову стійкість через три площини – як складову готовності майбутнього офіцера до професійної діяльності, як критерій професійної готовності майбутнього офіцера та як одну з професійно важливих якостей майбутнього офіцера.

Окаєвич Анастасія деталізовано зосередила увагу на формуванні компонентів емоційно-вольової стійкості майбутніх офіцерів (мотиваційного, когнітивного та діяльнісного), що відбувається через реалізацію методологічних підходів (системного, компетентнісного, суб'єктно-діяльнісного, контекстного) та принципів (науковості, системності, самостійності, інтегративності, практичної спрямованості, суб'єктності).

У другому розділі – **«Педагогічні умови та структурна модель формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів практичними методами підготовки»** – дисертантка, дослідивши особливості професійної підготовки курсантів у вищому військовому навчальному закладі, визначила критерії сформованості емоційно-вольової стійкості майбутніх офіцерів, а також відповідні їм показники та рівні сформованості (низький, середній, достатній); виокремила педагогічні умови формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів (стимулювання мотивації та активізація пізнавальної активності майбутніх офіцерів до опанування професійними знаннями й вміннями; розвиток професійної суб'єктності майбутніх офіцерів та формування культури суб'єкт-суб'єктної взаємодії у вищому військовому навчальному закладі; упровадження тренінгових технологій формування

емоційно-вольової стійкості майбутніх офіцерів); побудувала структурну модель формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів, що відображає основні блоки, що містять зміст, методологічні підходи, принципи, форми, методи та педагогічні умови; уточнила дефініцію «тренінг» стосовно професійної підготовки майбутніх офіцерів у вищому військовому навчальному закладі, яку трактує як «форму організації практичних занять із курсантами, яка в результаті використання активних методів навчання та суб'єкт-суб'єктної взаємодії між його учасниками забезпечує подальший розвиток особистісних і формування професійних якостей та компетентностей майбутніх офіцерів». Особливого схвалення заслуговує визначене головне завдання застосування тренінгових технологій в освітньому процесі вищого військового навчального закладу, що полягає в розвитку особистісних та професійних якостей курсантів, формуванні професійно орієнтованих умінь та практичних навичок професійної діяльності на посадах офіцерського складу, створенні умов для самопізнання, а також розвиток умінь рефлексії результатів професійної діяльності.

У третьому розділі – **«Педагогічні умови та структурна модель формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів практичними методами підготовки»** – здобувачка ґрунтовно описала проведення експериментальної роботи та здійснила аналіз результатів експерименту з використанням методів математичної статистики (порівняння дисперсій, визначення критерію Фішера), а саме чітко представила зміст, організацію та методику проведення дослідно-експериментального дослідження, яка була здійснена через реалізацію педагогічних умов та структурної моделі формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів. Використання дослідницею різноманітних методів під час експериментального навчання забезпечило повноту та глибину аналізу, дало змогу конкретно визначити ступінь розвитку кожного критерію у здобувачів і виявити потенційні можливості для подальшого покращення.

Експериментальне дослідження, проведене на базі Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного у період 2020–2024 н. р. із майбутніми офіцерами спеціальності 254 «Забезпечення військ (сил)»

освітньо-професійної програми «МПЗ в частинах, на кораблях (за видами ЗС)» мало на меті перевірити результативність реалізації педагогічних умов формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів практичними методами підготовки, зокрема із застосуванням навчальних тренінгів під час їх підготовки. Результати проведеного формувального експерименту засвідчили ефективність впливу розроблених й упроваджених педагогічних умов та структурної моделі формування емоційно-вольової стійкості майбутніх офіцерів Збройних Сил України. Достовірність емпіричних даних забезпечена обґрунтованим вибором методів і засобів наукового пошуку; репрезентативним обсягом вибірки учасників експерименту; статистичною перевіркою досліджуваних показників контрольної та експериментальної груп.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Анастасії Окаєвич, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання дискусійного характеру:

1. У процесі визначення компонентної структури емоційно-вольової стійкості майбутніх офіцерів Збройних Сил України варто вдаватись не тільки до методів теоретичного аналізу, але й до методів експертного оцінювання, що може суттєво підсилити достовірність отриманих результатів.

2. У запропонованій авторській моделі об'єктивна потреба у формуванні емоційно-вольової стійкості майбутніх офіцерів детермінується лише «як одна з визначальних передумов успішної професійної діяльності», і не відображає сформованого соціального замовлення на якісну професійну підготовку майбутніх офіцерів як фахівців з високими професійними та особистісними якостями, здатних не лише перемагати, але й захищати та берегти життя своїх підлеглих.

3. Виконаний педагогічний експеримент суттєво збагатився б за рахунок узагальненого обґрунтування (в окремому додатку) методів розподілу курсантів за рівнями сформованості емоційно-вольової стійкості у процесі навчання.

4. Попри наскрізно проведений в роботі аналіз психологічної підготовки майбутніх офіцерів, у змісті дисертації та її висновках бракує предметного

висвітлення сучасного стану психолого-педагогічної підготовки курсантів вищих військових закладів освіти та конкретних пропозицій щодо її вдосконалення.

5. Вважаємо, що робота була б більш практично спрямованою у тому випадку, якщо б авторка розкрила гендерні аспекти формування емоційно-вольової стійкості майбутніх офіцерів у процесі навчання, або довела їх відсутність.

Висловлені зауваження носять рекомендаційний характер, не знижують її наукової цінності та можуть бути приводом для наукової дискусії, проте не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи А. Окаєвич. У цілому рецензована робота вирізняється оригінальністю, глибиною теоретичного аналізу та новизною методичних пропозицій.

8. Повнота викладення результатів в опублікованих працях. Основні результати дослідження відображено у 36 публікаціях (28 – одноосібних); із них – 3 навчально-методичні посібники, 1 публікація в зарубіжному виданні, що входить до міжнародних наукометричних баз даних «Scopus» та 7 публікацій у наукових фахових виданнях України, 22 праці апробаційного характеру, які опубліковано в збірниках матеріалів конференцій та інших виданнях, а також 3 праці, що додатково відображають наукові результати дисертації.

9. Відсутність порушень академічної доброчесності. Підтверджуємо, що дисертаційна робота Анастасії Окаєвич за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дослідженням. При рецензуванні дисертації порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації) та некоректно оформлених текстових запозичень чи будь-яких ознак неправомірного використання матеріалів інших авторів без зазначення їх авторства не виявлено. По всьому тексту роботи простежується єдиний стиль викладу інформації. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням, усі ідеї та наукові положення, викладені у ній, отримані авторкою особисто.

10. Висновок. Грунтовний аналіз дисертаційної роботи Анастасії Окаєвич «Педагогічні умови формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів Збройних Сил України» та опублікованих наукових праць дає підстави для висновку, що дисертація є оригінальною, цілісною, самостійно завершеною науковою працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що розв'язують конкретне наукове завдання, яке має як теоретичне, так і практичне значення для професійної освіти. Чітка логіка дослідження, послідовність викладу та доказовість положень і висновків надають дисертаційному дослідженню цілісності, повноти й завершеності.

Отже, дисертація Анастасії Окаєвич «Педагогічні умови формування емоційно-вольової стійкості у майбутніх офіцерів Збройних Сил України» відповідає усім вимогам до оформлення дисертацій, що затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 №40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.); п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 № 167, Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341). Авторка – Анастасія Окаєвич заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями), галузь знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор
доцент кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної
прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

Олександр ТОРІЧНИЙ

